

Владан Станковић*

Институт за политичке студије

СОЦИЈАЛНИ СТАТУС РАТНИХ ВЕТЕРАНА КОСОВСКЕ МИТРОВИЦЕ, ЛЕПОСАВИЋА, ЗУБИНОГ ПОТОКА, ЗВЕЧАНА И ГОРЕ

Сажетак

Овај оригинални научни рад рађен је као теренско, социометријско истраживање. Наручилац пројекта је Канцеларија за Косово и Метохију Владе Републике Србије. Асистенцију у пројекту обавило је Удружење ратних ветерана града Београда, као подизвођач пројекта. Предмет истраживања је социјални статус ратних ветерана са подручја Косова и Метохије из четири општине на Косову (Косовска Митровица, Лепосавић, Зубин поток и Звечан), и једне са подручја Метохије (Гора). Теренско истраживање је рађено у периоду јануар-март 2014. године, а читаво истраживање довршено до средине априла 2014. године. Методи у истраживању су: анкета (упитник), метод дедукције и генерализације.

Кључне речи: социолошко истраживање, социјални статус, Косово и Метохија, ратни ветерани, социјална политика

УВОДНА НАПОМЕНА

До сада није рађено нити једно истраживање са подручја социјалне политике за популацију ратних ветерана и учесника ратова од 1990. године до данас. Ово је први, пионирски посао који је обухватио теренске одговоре испитаника. Без активности (и агилности) припадника Удружења ратних ветерана града Београда, који имају непрестану комуникацију са удружењима бораца на Косову

---

* Научни сарадник

и Метохији, ово истраживање не би било могуће. Резултати добијени истраживањем су свежи и указују на сву могућу актуелност горућег проблема.

АГЕНДА

1. **Предмет истраживања:** Социјални статус ратних ветерана Косовске Митровице, Лепосавића, Зубиног потока, Звечана и Горе;
2. **Побуде:** потреба да се санира тежак материјални положај популације која је највише претрпела у ратним дешавањима за очување територијалног интегритета земље;
3. **Просторни оквир истраживања:** пет општина на Косову и Метохији (Косовска Митровица, Лепосавић, Зубин поток, Звечан и Гора)
4. **Временски оквир:** јануар-април 2014.
5. **Метод:** социометријски (упитник/анкета отворених и затворених одговора), метод уопштавања/генерализације, дедукције
6. **Циљ:** скенирање стања на терену о социјално-економском положају породица ратних ветерана у ратовима 1990-тих;
7. **Друштвена оправданост:** побољшање материјалног положаја породица ратних ветерана;

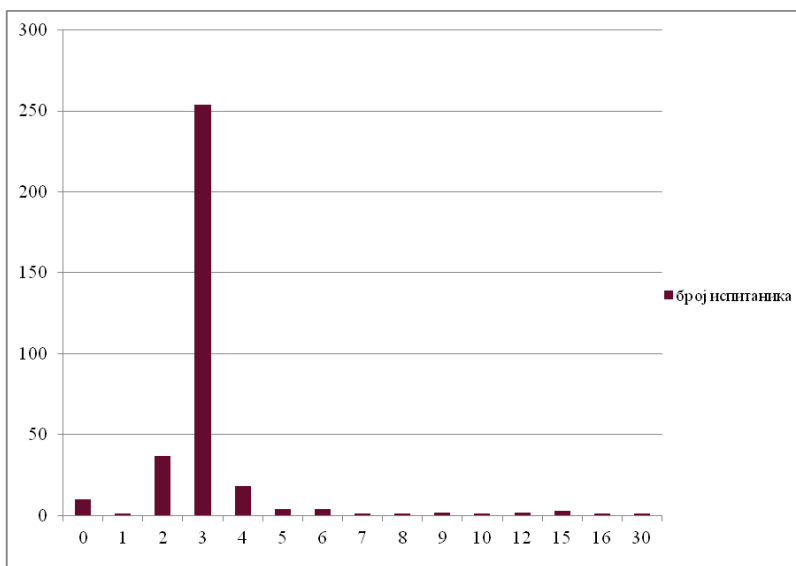
НАЛАЗ СТАЊА

У истраживању је учествовало 340 пунолетних испитаника.

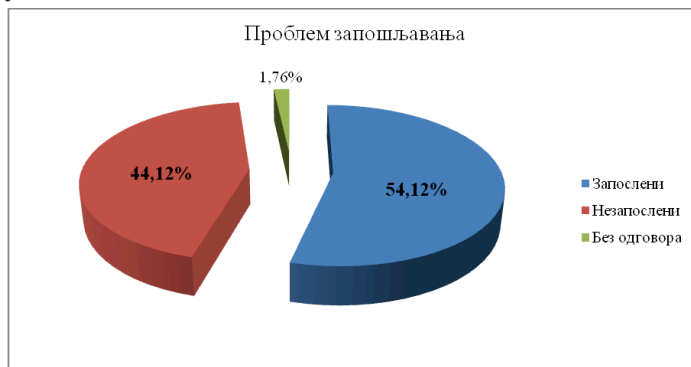
1. Од 340 испитаних чак 332 испитаника су мушког пола (или 97,65%), а свега 8 женског (2,35%). Међу женским испитаницима 6 се изјаснило да су припаднице породица погинулог, а свега две испитанице су активно учествовале у одбрани земље (што је мање од 0,6%).

2. Питање о проведеној дужини на ратишту понуђено је кроз модел отвореног одговора, па је скала одговора изгледала овако: ниједан или 0 месеци 10 испитаника (2,94%), 1 месец 1 испитаник (0,29%), 2 месеца 37 испитаника (10,88%), 3 месеца 254 испитаника (74,71%), 4 месеца 18 испитаника (5,29%), 5 месеци 4 испитаника (1,18%), 6 месеци 4 испитаника (1,18%), 7 месеци 1 испита-

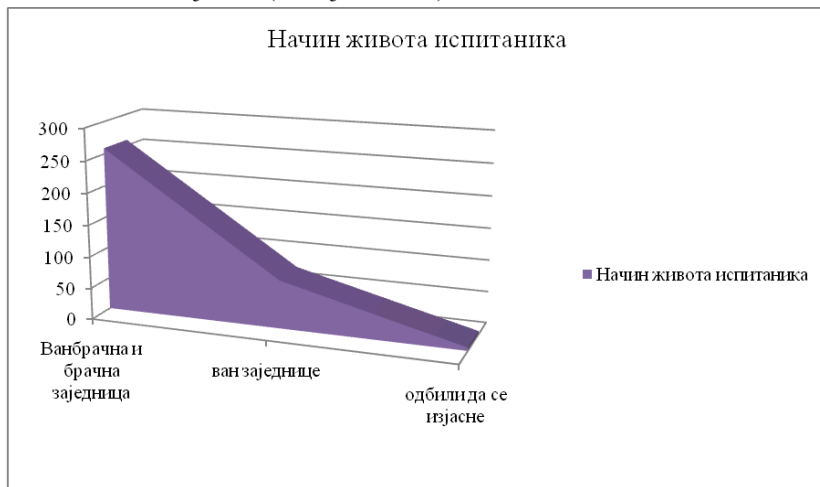
ник (0,29%), 8 месеци 1 испитаник (0,29%), 9 месеци 2 испитаника (0,59%), 10 месеци 1 испитаник (0,29%), 12 месеци 2 испитаника (0,59%), 15 месеци 3 испитаника (0,88%), 16 месеци 1 испитаник (0,29%) и 30 месеци 1 испитаник (0,29%). Више од 6 месеци на ратишту је провело свега 12 испитаника или 3,53%. (Видети испод графикон):

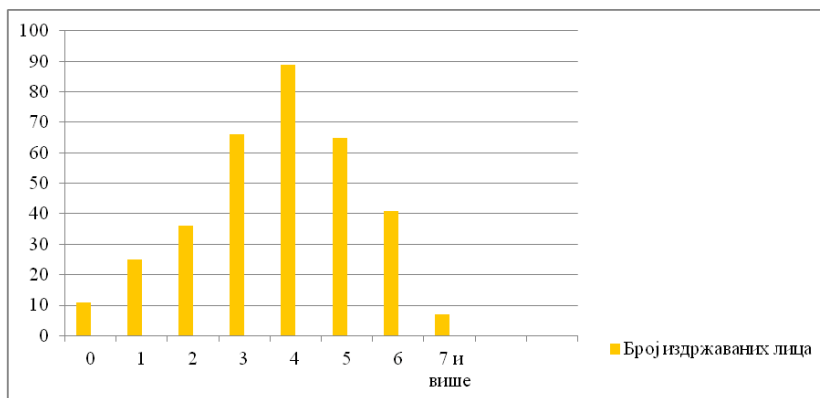
3. Када је у питању радни статус испитаника пребројано је: 184 запослена лица, што чини 54,12%, и 150 неактивних или 44,12%, уз 6 неважећих одговора што чини 1,76%. Овде ваља нагласити су пензионери сврстани у радно неактивна лица, или особе које су незапослене.

4. У погледу живота у неком облику заједнице живота и рада, ванбрачни и брачни статус има 259 испитаника (76,18%), а ван било какве заједнице живи 76 испитаника (22,35%), уз 5 који су одбили да се изјасне (што је 1,47%).

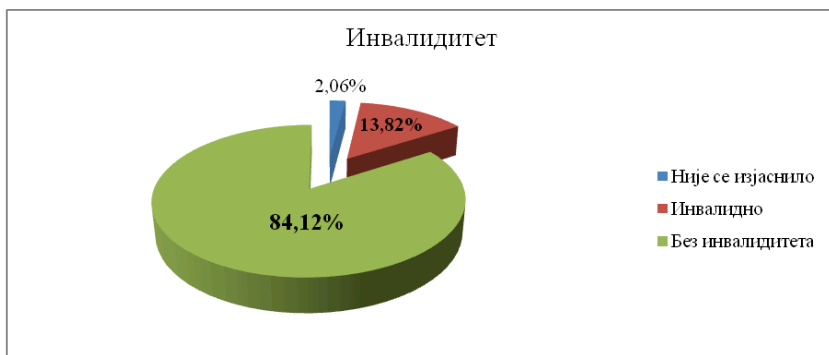

5. Број издржаваних лица унутар породице испитаника је дефинисан системом отворених одговора па се нижу следећи резултати: нема издржаваних у 11 породица (3,23%), 1 издржавани у 25 породица (7,35%), 2 издржавана у 36 породица (10,59%), 3 издржавана у 66 породица (19,41%), 4 издржавана у 89 породица (26,18%), 5 издржаваних у 65 породица (19,12%), 6 издржаваних у 41 породици (12,06%), 7 и више издржаваних у 7 породица (2,06%)

6. Када је реч о инвалидитету, по том питању није се изјаснило 7 испитаника, што је 2,06%. Да поседује неки облик инвали-

дитета изјаснило се 47 испитаника или 13,82%. Да нема никакав облик инвалидитета изјаснило се 286 испитаника или 84,12%.

7. Решавање нагомиланих социјалних проблема унутар Косова и Метохије кроз Заједницу српских општина види 234 испитаника (или 68,82%). У општинској управи носиоце социјалних програма и помоћи види 89 испитаника или 26,18%. И једне и друге органе власти као носиоце социјалних надлежности препознаје 13 испитаника или 3,82%. Коначно, Приштину као гаранта решавања ових проблема препознаје свега 2 испитаника или 0,59%, уз исто толико процената без икаквог одговора (2 испитаника није попунило ниједну опцију).

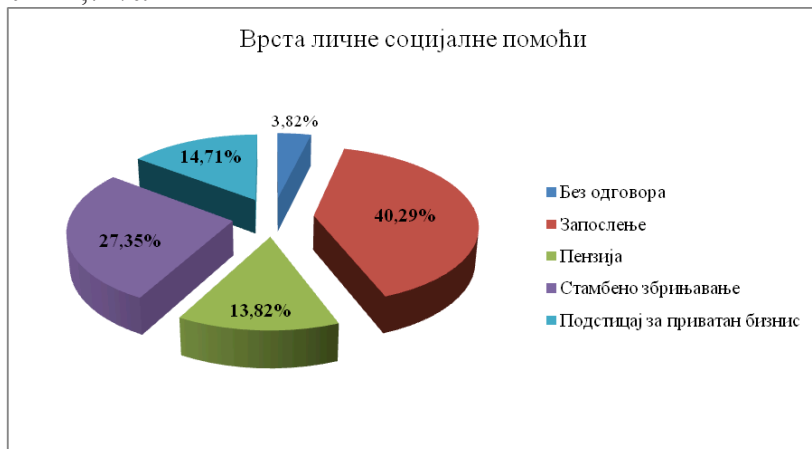

8. Ван Косова и Метохије највећа помоћ се очекује од Републике Србије. Ту помоћ очекује 317 испитаника или 93,24%. У међународну заједницу као потенцијални фактор пружања социјалне

помоћи верује 22 испитаника или 6,47%. Одговор није понудио 1 испитаник (0,29%).

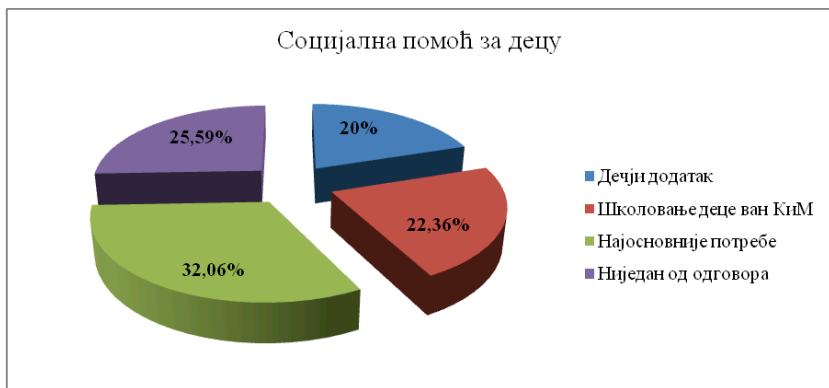

9. На питање: “Која је врста социјалне помоћи за вас, лично, најнеопходнија?” одговор није дало 13 испитаника, што је 3,82%. Запослење као вид социјалне помоћи исчекује чак 137 испитаника или 40,29% свих испитаних. Да је то пензија изјаснило се 47 испитаника, што је 13,82% од испитаних. Стамбено збрињавање као облик социјалне помоћи сагледава чак 93 испитаника, што је 27,35% свих испитаних. Коначно, подстицај за бизнис као облик социјалне помоћи и личног материјалног бољитка сагледава 50 испитаника или 14,71%.

10. На питање: “Каква врста социјалне помоћи Вам је најнеопходнија за Вашу децу?”, из укупне масе испитаника издвојени су следећи одговори. За дечји додатак као форму социјалне бриге

за своју децу изјаснило се 68 испитаника или 20%. Школовање деце као облик социјалне помоћи затражило је 76 испитаника или 22,36%. За најосновније потребе (одеће, обуће, огрева, хране) изјаснило се 109 испитаника, што у укупној маси испитаника чини 32,06%. Коначно ниједан од одговора није понудило чак 87 испитаника што је у маси испитаних 25,59%.

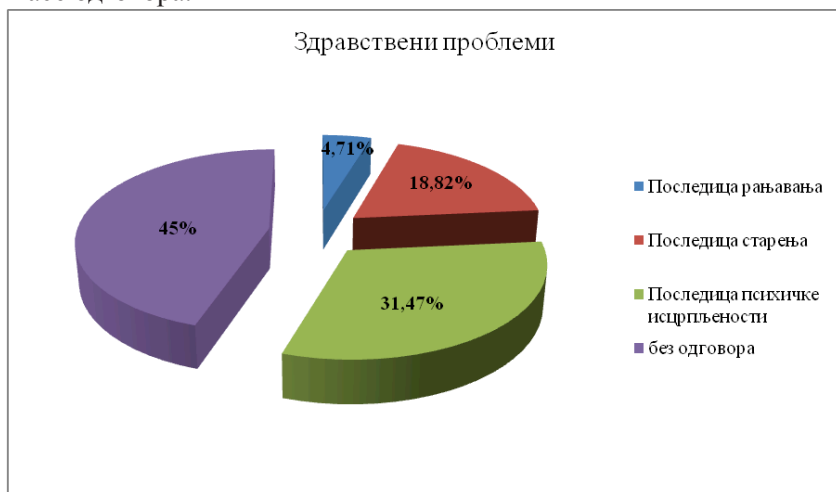

11. Кроз питање: “Да ли имате потребу за неком врстом посебне здравствене заштите?”, добили смо следеће исходе. Потребу за неким видом здравствене заштите (одговор: “Да”) дало је 98 испитаника или 28,82%. Одговор да нема потребу за неким обликом здравствене заштите (одговор: “Не”) пружио је чак 235 испитаника или 69,12%. Коначно, по овом питању није се изјаснило 7 испитаника, што у укупној маси испитаних сачињава 2,06%.

12. У питању: “Ако имате потребе за здравственом заштитом, о којој врсти здравственог проблема је реч?” дати су следећи одговори. Здравствене проблеме настале као последица рањавања назначило је свега 16 испитаника, што је 4,71%. Здравствене про-

блеме као последице старења навело је 64 испитаника или 18,82%. Здравствени проблеми који су код испитаника настали као последица психичке исцрпљености навело је 107 испитаника, што у испитаничкој популацији чини 31,47%. И коначно, на ово питање одговор није пружило 153 испитаника што је читавих 45% од укупне масе одговора.

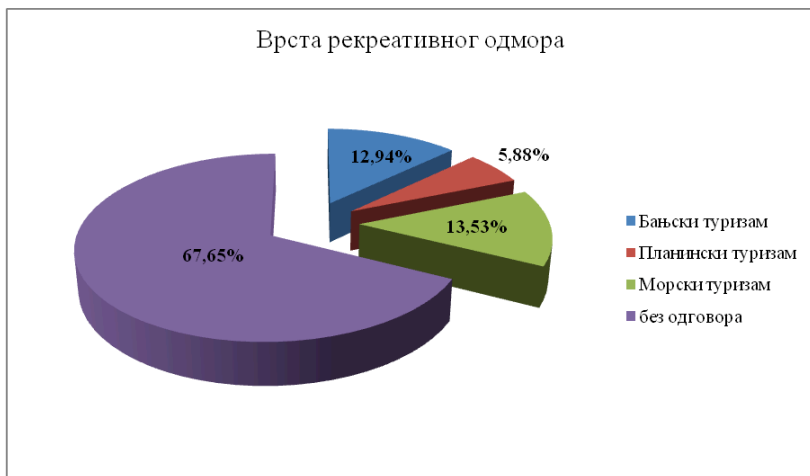

13. На питање: «Да ли сте у последњих 10 година активно користили годишњи одмор?», пружени су следећи одговори. Одговор: «Да» истакло је 99 испитаника, што чини 29,18%. Одговор: «Не» дало је 240 испитаника, што је чак 70,59% свих испитаних. Коначно, одговор није дао само 1 испитаник (0,29%).

14. На молбу да се наведе: која врста рекреативног одмора је коришћена, пружени су следећи одговори. За бањски туризам изјаснило се 44 испитаника или 12,94%. Планински туризам као облик рекреативног одмора назначило је 20 испитаника или 5,88%. Морски туризам као облик одмора, рекреације и забаве истакло је 46 испитаника или 13,53%. На ово питање одговор није дало чак 230 испитаника, што је 67,65% или више од 2/3 свих испитаника.

15. На питање: «Да ли ван редовних прихода стичете још неки, додатни приход?», одговор «Да» (да поседује још неки додатни извор прихода) назначио је 22 испитаник или 6,47% од укупно испитаних, а одговор «Не» (да не поседује никакав додатни приход) чак 317 испитаника, што је 93,24%. Одговор није дао један испитаник или 0,29% испитаника.

ОБРАДА ПОДАТАКА

На основу горе изнетих података дају се изнети следећи чињенични склопови:

1. Огроман број испитаника је мушког пола. Број женских испитаника је маргиналан, а број учесника рата на нивоу статистичке грешке.

2. Највећи број испитаника на ратишту је провео 3 месеца (74,71%), колико је и трајало ратно стање агресије на СР Југославију и Републику Србију. Један значајнији број испитаника је на ратишту провео 2 месеца (10,88%), и још један мањи удео испитаних више од времена колико је трајало ратно стање – 4 месеца, или 5,29%. Преко 6 месеци на ратишту је учествовало свега 4,96%. Нити један месец на ратишту није имало 2,90% испитаних.

3. Од свих испитаних радно активно је свега 54,12%, а неактивних 44,12%. У радно неактивна лица укључили смо и пензионерску популацију. Места за изналажење простора за програме запошљавања и samozапошљавања има у готово половинској популацији, а сасвим сигурно изнад 1/3 свих испитаника.

4. Највећи број испитаника живи у неком од облика породичне заједнице 76,18% (било да се ради о брачној или ванбрачној заједници).

5. Највећи број издржаваних лица је у домаћинствима са 4 издржава члана – 26,18%, потом следе домаћинства у којима је број

издржаваних 3 – 19,41%, а одмах потом породице у којима је 5 издржаваних лица – 19,12%. Чак 12,06% испитаника је назначило да је у њиховим домаћинствима 6 издржаваних чланова, а 10,59% испитаника да је у њиховим домаћинствима 2 издржава члана домаћинства.

6. Занимљиво да међу испитаницима је неки облик трајног инвалидитета истакло 13,82%.

7. Адресу за решавање нагомиланих социјалних проблема испитаници понајвише виде у Заједници српских општина (ЗСО) – 68,82%, у локалној, општинској управи 26,18%. И у ЗСО и у општинској управи, на терену 3,82%, а администрацију тзв. Косова као институцију за решавање својих проблема препознаје свега 0,59% испитаника.

8. Ван Косова и Метохије адресу за остваривање својих социјалних права испитаници виде пре свега у институцијама Републике Србије – 93,24%, и тек 6,47% испитаника верује да је помоћ могуће тражити на адреси међународне заједнице.

9. Највећи број испитаника види најефикаснији облик социјалне помоћи за себе и сопствене породице у неком облику за-послења у државној или локалној синекури – 40,29%. Други најбројнији вид социјалног збрињавања испитаници препознају у стамбеном збрињавању, и то у обиму од 27,35% испитаних. Да би пензионисањем најбоље био решен њихов социјални статус сагледава 13,82% испитаника. Коначно, подстицај за улагања у сопствени бизнис, као облик решавања нагомиланих социјалних проблема препознаје 14,71% испитаника.

10. Када је реч о социјалној помоћи за своју децу, испитаници истичу следеће афинитете. Дечји додаток тражи 20% испитаника. Нешто мало већи број има потребу за школовањем своје деце ван Косова и Метохије – 22,36%. Ипак највећи број испитаника, зарад заштите своје деце, има захтеве који се тичу Основних материјалних потреба заштите егзистенције и физичке сигурности породица (храна, огрев, одећа и обућа) и ту у укупној испитивачкој маси од 32,06%. Занимљиво је да одговор на ово питање није дало чак 25,59% испитаника.

11. Никакву потребу за даљом здравственом заштитом, у смислу лечења, рековалесценције и сл, нема 69,12% испитаника. За неким даљим обликом здравствене заштите и неге потребу има 28,82%.

12. Испитаници су питани и какву врсту здравствених проблема би назначили као примарну када је у питању њихова здрав-

ствена хигијена. Проблеме који су последица рањавања истакло је свега 4,71%. Здравствене проблеме који настају као последица старења истакло је 18,82%. Проблеме у вези са психичким замором и исцрпљеношћу назначило је чак 31,47%. Ипак маса одговора остала је непопуњена, и она износи 45% свих испитаника.

13. Годишњи одмор не користи више од 2/3 испитаних или чак 70,59% испитаника. У последњих 10 година годишњи одмор је користило свега 29,18% испитаника, што је мање од 1/3 испитаника.

14. У укупној маси испитаника где су понуђене опције да одаберу облике рекреативног одмора, очекивано, најпопуњенија рубрика је оних који нису понудили никакав одговор – 67,65%, што је нешто мало изнад 2/3 испитаника. Морске обале као место одмора и рекреације себи је приуштило 13,53% испитаних. Одмах иза тога следе посете бањским леčiliштима и одмаралиштима – 12,94%. Коначно, нешто је мањи проценат оних који су свој одмор определили у планинским летњим или зимским центрима – 5,88%.

15. И када је о додатним приходима реч тада доминира исказ да испитаници не поседују још неки, додатни, извор прихода, јер 93,24% тврди да не поседује никакав додатан приход прибављен додатним, помоћним послом за попуњу кућног буџета. Наспрам тога, свега 6,47% изјаснило се да има неки облик допунског прихода.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Из свега горе наведеног дају се извести одговарајући свеопшти закључци у вези са овим теренским истраживањем.

Истраживање је рађено на узорку од 340 испитаника, што је довољан и релевантан узорак популације ратних ветерана са простора Косова и Метохије. Истраживање је обухватило пет локалних средина на Косову и Метохији, од којих 4 на простору Косова (Косовска Митровица, Лепосавић, Зубин Поток и Звечан), и 1 на територији Метохије (Гору). Истраживање је обављено у периоду од јануара до априла 2014. године. Упитник је рађен као анониман, а конципиран у 15 питања са махом затвореним одговорима (и нешто отворених одговора). Где год је било потребе за тим понуђено је више од два одговора.

Предмет истраживања је био социјални статус ратних ветерана и њихових породица. Метод који је коришћен је социометријски, уз логички приступ генерализације (уопштавања или дедукције).

Међу испитаницима доминира мушка популација, па се може истаћи, да када је о родној варијабли реч, ово се истраживање заснива на мушкој популацији (чиме се не умањује значај жена). Највећи број испитаника је на ратишту провео законски оквир ратног стања, када је био мобилисан у своје јединице. Нешто изнад половине испитаника је у неком облику радног односа. Другу половину незапослених чине радно неактивна лица (стварно незапослени пословно способни испитаници и пензионерска популација). Највећи број испитаника живи у неком облику заједнице (домаћинству). Преовлађује велики број издржаваних лица: највише издржаваних лица у оквиру једног домаћинства је 4, али одмах иза тога следе са по 5 и 3 издржавана лица. Немали број је и 6 издржаваних. Ово указује да се претежно ради о вишегенерацијским домаћинствима. Број лица која нису захваћена инвалидитетом је више од 6 пута у односу на лица која поседују неки облик инвалидитета. Највећи број испитаника верује да је Заједница српских општина адреса на којој треба (и на којој ће се) решавати њихови нагомилани социјални проблеми. Немали је број оних који адресу виде у локалним српским општинама на Косову и Метохији. Веома мали број испитаника верује да би власти у Приштини требало да решавају њихов проблем. Ван Косова и Метохије, Република Србија, и њене институције, су препознате као адреса за помоћ и подршку по питању социјалне помоћи и социјалне заштите испитиване популације. Када је реч о конкретном пакету подршке опстанку ове популације на простору Косова и Метохије, као најбољу подршку њиховом социјалном статусу испитаници виде у активнијем раду органа власти на запошљавању попунилаца овог упитника. Чак преко 2/5 испитаних се определило за овај облик активне социјалне политике према њима и њиховим породицама. За разлику од тога тек нешто испод 1/7 испитаника као облик подршке ојачавању материјалног и егзистенцијалног статуса испитаника и њихових породица види у подстицајима за стварање сопственог бизниса кроз програме samozapošljavanja у индивидуалним малим и средњим предузећима. Број стамбено незбринутих и даље је забрињавајуће висок и износи преко 1/4 испитаника. Отуда је и број захтева за решавање стамбених прилика прилично велик. Када је о потреби социјалне и материјалне помоћи деци реч, чак 1/3 испитаника је захтевало помоћ у најосновнијим потребама егзистенцијалног преживљавања: храна, огрев, одећа, обућа. (На ово питање одговор није желело да пружи преко 1/4 испитаника). За било каквим обликом посебне здравствене заштите потребу нема више од 2/3 испитаника, а тек нешто више од 1/4 испитаника има потребу за неким обликом посебне здравствене заштите. Међу здравственим

проблемима на које треба обратити посебну пажњу доминирају они који су настали услед психичке исцрпљености, тек на другом месту су они проблеми који су настали са последицом старења, а знатно мањи број је оних који су настали као последица рањавања у ратним дешавањима. Ипак највећи број је непопуњних одговора. Активно коришћење годишњег одмора је слабо, и оно износи тек 3/10 испитаника, а нешто више од 7/10 је навело да није у последњих десет година користило годишњи одмор у форми рекреације, активног одмора и забаве. Међу онима који јесу користили одмор (а таквих је нешто испод 1/3) највише је користило морски туризам као облик одмора, рекреације и забаве, и нешто мало мање бањска лечилишта и одмаралишта. Коначно, додатан приход примарној заради, за сада, остварује тек нешто мало више од 1/20 испитаника.

ПРЕДЛОГ МЕРА

На основу свега може се приписати изванредан Предлог мера како би се стање социјалне патологије превазишло, а у сврху побољшања материјалног стања и менталног здравља популације која је била предмет овог истраживања:

- потребно је већу социјалну помоћ усмерити на породице ратних ветерана (направити попис чланова домаћинства, снимити њихове елементарне потребе, омогућити пројекте и програме за реализацију конкретних решења);
- социјалну политику према овој популацији преусмеравати преко Заједнице српских општина и локалних органа власти у тим општинама;
- Република Србија, кроз министарство за социјална и борачка питања, требало би да координира ове потребе и надзире рад на трошењу средстава (јер то од ње очекују и припадници ове популације);
- активнија политика запошљавања припадника ове популације, као и решавање стамбено незбринутих треба да је у жижи преокупације;
- посебно треба заинтересована лица упутити на подстицаје за сопствени бизнис кроз организовање курсева за оснивање, вођење и приходовање малим и средњим предузећима на простору Косова и Метохије;
- акценат ставити на обезбеђивање основних материјалних потреба најугроженијих и деце (храна, огрев, одећа и обућа), којих није мали број;

- повећати број стручних служби: психолошких и неуропсихијатријских саветовалишта, посебну бригу исказати према лицима за које се утврди да могу имати последице од тзв. «вијетнамског синдрома» и сл.
- радити на обезбеђивању рекреативне заштите кроз облике туристичких услуга у морским, планинским и бањским дестинацијама (лечилишта, одмаралишта, спортско-рекреативни центри и сл);
- омогућити припадницима ове популације да остварују и облике додатне или помоћне зараде на радним местима и у пословима који имају нестални, сезонски или привремен карактер, формирати тржиште рада за ову врсту полова.

ЛИТЕРАТУРА

- Арежина Олга: «Савремена породица у ратним околностима», *Политичка ревија*, 1/2003: 333-350, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
- Вуковић Бранко, Поповић Бранка: «Посттрауматски синдром на почетку трећег миленијума», *Социјална мисао*, 2/2009: 13-24, Часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе у сарадњи са Медицинским факултетом Универзитета у Београду и КБЦ «Драгиша Мишовић», Београд, 2009.
- Babbie Earl: *The Basics of Social Research*, Cengage Learning, Wadsworth, 2011.
- Беара Владимир, Милјановић Предраг, Попов Борис: “Zašto uopšte pomagati ratnim veteranima?”, *Temida*, 4/2004: 47-49, Друштво за заштиту mentalnog zdravlja ratnih veterana i žrtava ratova 1991-1999, Novi Sad, 2004.
- Kron Lepasava: “Rat i kolektivno ponašanje”, *Sociologija*, 2/2001: 171-186, Sociološko udruženje Srbije i Crne Gore i Filozofski fakultet - Institut za sociološka istraživanja, Beograd, 2001.

Vladan Stankovic

SOCIAL STATUS OF WAR VETERANS IN KOSOVSKA MITROVICA, LEPOSAVIC, ZUBIN POTOK, ZVECAN AND GORA

Resume

This original scientific journal was done like a sociometric research. Commissioned by the project of Office for Kosovo and Metohija – government the Republic Serbia. Assisted in the project conducted by the “Association of War Veterans of Belgrade”, as a subcontractor of the project. We analyzed the social status of war veterans from Kosovo and Metohija from four municipalities in Kosovo (Kosovska Mitrovica,

Leposavić, Zubin Potok and Zvečan), and one from the area of Metohija (Gora). Field research was conducted in January-March of 2014, and the entire survey was completed by mid-April of 2014. Research methods are survey (questionnaire), the method of deduction and generalization.

Key words: social research, social status, Kosovo and Metohija, social policy, veterans

---

* Овај рад је примљен 05. априла 2014. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 23. маја 2014. године.